

'ההוא דאמר ליה לחבריה...' — ע' במובא לעיל כט.

'טעמא מאי? אמר אביי: נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל, מה סיבה האמורה בבעל, אין הבעל יורש את אשתו בקבר, אף סיבה האמורה בבן, אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב' —

'דרך למודי חז"ל, ללמוד ממידות דרשות התורה, אך יש צורך להבין גם את עיקר הסברה שבדבר. ורק משום שעל-פי סברא לבד אין לסמוך, שיש להסתפק בנכונות הסברא, הביאו הדרשה. לדוגמא: בסוף פרק מי שמת שאלו, למה יורשים שבקבר יורשים בכל מקום ולא בירושת האם? ותרצו: נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל... וכוונתם שבהסבת נחלה משבט לשבט — שאפשר על ידי אם ואשה — אין להגיד יורשי יורשים' ('עלה יונה' עמ' קטו).

פרק עשירי; דף קס

הערות ובאורים בפשט

'מקושר' — רוב הראשונים פרשו 'גט מקושר' — מקופל בכמה קפלים (כמניפה. ערשב"ם ופיה"מ להרמב"ם) בשורותיו העליונות, מקום תורף השטר (= הזמן, השמות ושאר הפרטים המתחלפים משטר לשטר), וכל קפל וקפל היה תפור.

ואולם הרמ"ה פרש 'מקושר' ממש, שהיו מחברים לגט מספר רצועות והיו כורכים אותו כמה פעמים וקושרים אותו באותן רצועות, בצורה הידועה להם (ע' בתאור מפורט ביד רמה. וראה במובא באנצ. תלמודית כרך ה' עמ' תשיח בהערה 6).

ע"ע באנציקלופדיה תלמודית שם (עמ' תשיט) תרשימים וצילומים [משטרות שנתגלו במדבר יהודה] של שטר מקושר.

'רבי חנינא בן גמליאל אומר: מקושר שכתבו עדין מתוכו — כשר, מפני שיכול לעשותו פשוט' — רש"י (בקדושין מט. ד"ה שיכול) פרש שאין לפסול משום הריוח שבין שיטה לשיטה כשיפשטנו — שאין לחוש למירווחים שבין שיטה לשיטה בשיטות העליונות. [אין נחשב 'גט קרח' שפסול, אלא אם יש בו שורות חלקות יותר מן העדים, אבל אם יש בו חתימות כמספר השיטות החלקות — לא מיקרי 'קרח'. תוס' שם].

והרמב"ן חולק וסובר שאם יש רווחים — פסול, שהרי יכול להודיף, וכאן מדובר כשאין הפסקות ריוח, אלא כופלים שיטה כתובה על שיטה כתובה (וכן מובא בתוס' ובר"ן, ע"ש).

'מנהגי מילי? אמר ר' חנינא דאמר קרא שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים...' — פסוק זה בשטרי ראייה מדבר [בניגוד לפסוק דלהלן ואקח את ספר המקנה — שטר קנין] (ע' קדושין כו)

— ומשמע שמקושר שנכתב שלא כדינו אינו כשר אף לא בתורת שטר ראייה. וקשה ממה שכתב הרשב"ם במשנה 'פסולין' — לגבות ממשועבדים, משמע שכשר לגבות בו מבני חורין.

והיה אפשר לומר שאף כי בטל ממנו דין 'שטר', אבל דין 'עדות' שבו לא בטל, והרי זה כמלוה על פה שיכול לטעון 'פרעתי'. אך אין נראה כן לפי מה שכתב הרמ"ה לקמן שמדין תורה שטר מקושר פסול מפני שעדיו מאחוריו ואין כאן תורת עדות, וכל הכשרו אינו אלא מתקנת חכמים, וא"כ כל שנכתב שלא כתקנתם — פסול הוא מן התורה (קובץ שעורים).

א. לכאורה נראה שהרשב"ם חולק וסובר שמדאורייתא הרי זו עדות כשרה [וע' רשב"ם להלן קסה: ובמה שכתבו התוס' שם משמו. וע"ש בקובץ שעורים — אות תר"ן], אלא שחכמים בטלו תוקף שטר שלו, אך אפשר שעדיין יש כאן דין 'עדות' ללא דין 'שטר' וגובים על ידו מבני חורין (וכ"כ בפסקי הרי"ד והרי"א"ו).

או אפשר שכוונת הרשב"ם באופן שאין הכחשה בין הצדדים ושניהם דוברי אמת, דמ"מ לא גבי ממשעבדי, שאין כאן 'שטר'.
ב. מה שהביא מהרמ"ה לקמן שכשהעדים חתומים מאחור, אין כאן עדות מעיקר דין תורה — כ"כ בחדושי הרמב"ן כאן. ולאור זאת פרש שזה שאמרו פשוט שכתבו עדיו מאחוריו פסול — אפילו אם חתמו בפנים ורצה לרבות בעדים והחתים אף מאחוריו — פסלוהו, שאם יקשרנו — יימנע מוקדם, כדלהלן בגמרא. וכן שיטת הריטב"א (קסה:): שמן התורה אין זו עדות כלל. ואולם מהתוס' (בד"ה פשוט) משמע שהעדים לא חתמו מתוכו, ואעפ"כ טעם הפסול הוא רק משום שלא נעשה כתיקון חכמים, אי נמי שמא יעשנו מקושר ויהא מוקדם. ומשמע שמעיקרא דדינא הרי זו עדות. וכן שיטת הרשב"ם (וכן הביאו בתוס' משמו), שלכך יש כאן עדות עכ"פ.

ואמנם אף להרמב"ן והרמ"ה צ"ל שלאחר שחכמים תקנו צורת שטר כזה, הרי שטר מדאורייתא. דאל"כ לר"מ דעדי חתימה כרתי כיצד מגרשים בשטר מקושר.

ג. הכותב שטר משני עברי הדף, לא די בחתימת העדים בסוף השטר, שאין זו עדות על הנכתב מעבר לדף, וצריכים לחתום גם בסוף העמוד — תשב"ץ ח"ב נז.

(ע"ב) 'זהני להכי הוא דאתו, כל חד וחד למילתיה הוא דאתא, לכדתניא שדות בכסף יקנו וכתוב

בספר וחתום עצה טובה קא משמע לן' — צריך באור, הלא גם אם משמיענו הכתוב עצה טובה, מוכח כאן שישנם שני מיני שטרות? והתוס' (בע"א) כתבו ש'והתום' דקרא מדבר בתורף השטר [ולא במקושר], אך אם כן צריך באור מה הוצרכו לומר 'עצה טובה'?

ונראה שהכוונה לסוגיא בגטין (לו). שלרבי מאיר האומר 'עדי חתימה כרתי' מתפרש וחתום — חתימת העדים על השטר, ולרבי אלעזר האומר 'עדי מסירה כרתי', פרש"י שם שהוהחתום — עצה טובה היא. וזו כוונת הגמרא כאן, שלר' מאיר בא הפסוק לכדתניא 'וכתוב בספר וחתום' — שיהו העדים חותמים'. ולר"א אינו אלא עצה טובה. וקיצר הספר (מרומי שדה. וע' לעיל כח סע"ב).

'אלא מקושר מדרבנן... ועבדי רבנן תקנתא...' — ובימי בית ראשון תקנוהו (רמ"ה).

'היכן העדים חותמין' — רב הונא אמר: בין קשר לקשר, ורב ירמיה בר אבא אמר: אחורי הכתב וכנגד הכתב מבחוץ... בין קשר לקשר מאבראי' — לא רצו לתקן שיחתמו מבחוץ כנגד סוף השטר, בדומה למקום החתימה בשאר שטרות — לפי שרצו לשנותו מגט פשוט ככל האפשר, כדי שלא יהיו הכל בקיאות בעשייתו, משום תקנת הכהנים הקפדנים, שלא יהא קל ונוח לגרש בו (עפ"י תוס' קסא. ד"ה מלמטה. וכעין זה כתב רשב"ם קסד: ד"ה והלא).

'תלויה מקויימת כשרה...' — אבל אינה מקויימת — אין מתחשבין בהגהה בכל דבר שהוא לזכותו של בעל השטר. אבל לחובתו — למדים ממנה לגמרי, כי אם לא היה זה אמת, לא היה כותבו להרע לעצמו (ריטב"א).

וכיו"ב כתבו התוס' (קסב. סד"ה לפי, וכ"ה בראשונים להלן קסה: ובפוסקים), שאע"פ שאין למדים משיטה אחרונה — דבר שהוא לחובתו למדים. ואולם המהרש"א שם דייק מלשון רשב"ם שאפילו לחובתו אין למדין. וצ"ע.

ובמחיקה — יש שמכשירים את השטר אלא שאין ללמוד מאומה מן הכתוב על המחק (כן כתב הרשב"א בחדושו כאן, ובשו"ת — ח"א תתקסו (ונכפל בח"ג תל); אלף לה; ח"ב רנד; ובמיוחסות — צה, ק. וכ"פ השו"ע מד, ה). ויש פוסלים לגמרי, שמא היה כתוב שם דבר לחובתו, ומחקו וכתב דבר אחר (ר"ן; נמוקי יוסף; רמ"א שם. וכן נקט הש"ך שם לעיקר).

בחדושי ר' מאיר שמחה (להלן קסב) כתב שאף הרשב"א לא הכשיר אלא באמצע, אבל בשיטה אחרונה — פסול, שבזה יש לחוש שהיה כתוב שם דבר שלחובתו [שוה למדין משיטה אחרונה], ומחקו.

פרפראות לחכמה; ציונים

(ע"ב) **'אתרא דכהני הוו והוו קפדי טובא ומגרשי נשיהו, ועבדי רבנן תקנתא, אדהכי והכי מיתבא דעתיהו'** — מצינו בכמה מקומות שקפדנות מצויה אצל כהנים — ע' קדושין ע: 'אם ראת כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו, שנאמר ועמד כמריבי כהן ופרש": שהם בני מריבה. וע"ש במהרש"א; וע' שבת קמט: [אם כי מכאן אין הוכחה כלל, כי זה שהדגישו 'כהנים' — לומר שאינם יכולים להתזיר גרושותיהם כדפרשו הראשונים].

ניתן להסביר לפי זה את נוסח הברכה שמשמר היוצא היה מברך את המשמר הנכנס לעבודת בית המקדש (בברכות יב.) 'מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות' (עפ"י 'מגדים חדשים' ברכות יז.).

והנה ידוע (עפ"י הוזה"ק) שהכהן הוא 'איש החסד' — ומהו א"כ ענין הקפדנות אצל הכהנים? — קפדנותם קיימת על כך שאין מקבל את החסד שחפצים להעניק (באר משה (אח"ז/רוב) — פרשת צו, 'ממלכת כהנים' א — בשם הרבי מלובלין. וע"ע ב'אגרא דפרקא' — קלדר).

ובספר 'יערות דבש' (דרוש א עמ' כד) כתב:

'כל המקודש מחברו — אהבה יותר מחברו, ואין ביניהם כעס כלל... אך זה כל זמן שהקדושה היתה, ולא גבר בעוונותינו הרבים החטא, אבל כאשר גבר בעו"ה החטא, ונסתלקה השכינה, וגבר סטרא דמסאבא, ובעו"ה ביותר סביב הקדושה יתהלכו רשעים, וגברו כחות החיצונים, והיה במקום קדושה ואהבה — כעס, וכמו שאמרו כהנים קפדנים הם, וכהן הוא מסטרא דחסד ורחמים גמורים, ואין בו כעס כלל, כאהרן רודף שלום? — אבל בעו"ה נהפך הכל מקצה אל קצה.'

— על תפישת חלויות בפעולות שפועל האדם מתוך כעס רגעי — ע' רמ"א חו"מ שלג ובפתחי תשובה שם — על מחילה מתוך כעס; שו"ת חתם סופר חו"מ קל; שו"ת דובב מישרים ח"ב לח וח"ג לד.

וכן הדין כשאין יכול להעיד משום חשש שקר, כגון שנפל לו הנכס בירושה.

ואולם אם נפסל עתה משום קורבה, כגון שנעשה חתנו — נאמנים אחרים לומר זה כתב ידו אפילו אם לא הוחזק הכתב בבית דין, לפי שפסול קורבה אינו מחשש שקר אלא מגורת מלך [שהרי גם משה ואהרן אינם נאמנים להעיד לחותנם], הלכך אין לנו לחוש שמא חתם על השטר שנעשה קרוב. אבל הוא עצמו אינו נאמן לקיים שטרו — שהרי הוא קרוב ופסול לעדות.

א. יש אומרים שאם השטר יוצא מתחת יד העדים, אי אפשר לקיימו אלא אם הוחזק בבית דין תחילה, שבאופן זה אין אומרים 'עדים החתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד' (ע' חו"מ מו, לה).

ב. הרשב"א צדד להלכה שקרובים לבעלי הדין נאמנים לקיים השטר [שעדותם מתייחסת לאימות חתימות, אף אם אינם מכירים את בעל השטר כלל], הלכך גם אם נעשה חתנו, יכול לומר זה כתב ידי. אלא שיש לחוש למעשה. וגם בירושלמי נראה שאין הקרובים כשרים לקיים.

ג. יש מצדדים לומר שכל עד 'רשע' הפסול לעדות, פסול משום חשש משקר ולא מגורת הכתוב גרידא. ואין הדבר מוסכם (ע' חו"מ מו וקצוה"ח סקי"ז; קהלות יעקב סנהדרין יז).

רעא. האם בעלי חובות גובים חובם מנכסים שירשם הלווה בקבר והוריש לאחרים?

לכאורה היה נראה מן הסוגיא שבעלי חובות גובים מנכסים שירשם הלווה בקבר והוריש לאחרים, ורק בן בנכסי זקנו הדין שונה, שטוען מכא אבי אבא אני בא, כאמור. ואולם יש אומרים שאין בעל חוב נוטל בראוי כבמוחזק (עתוס' ורשב"א; חו"מ קד, טז וש"ך; משנה למלך מלוה כא, א).
אם מת הלווה ואחר כך מת אבי אמו, משמע מפשט הסוגיה שכיון שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לקרובי האב, הוא הדין שאין בע"ח גובים מאותם נכסים. ואולם בהגהות אשר"י לא כתב כן (ופרשו דבריו בפנים שונות).

דין ירושת הבן את אמו בקבר — נתבאר לעיל קיד.

פרק עשירי; דף קס

רעב. מהו גט מקושר? במה נבדל הוא מגט פשוט?

גט מקושר הוא שטר שהחלק העליון שלו (= התורף) תפור או קשור; כותבים שורה ומקפלים אותה ותופרים הקיפול, וכותבים שורה נוספת ומקפלים ותופרים, וכן הלאה — לפחות שלשה קיפולים. ושאר טופס השטר — פשוט (והוא הנקרא 'פשוט שבמקושר').

רש"י ורשב"ם כתבו שמניחים שורה חלקה שעליה מקפלים את השורה הכתובה. ואילו הרמב"ן פרש שמקפל כתב על כתב (ועתוס' והרמ"ה פרש 'גט מקושר' בצורה שונה, ע"ש).

שטר זה מתקנת חכמים הוא שתקנוהו בגט אשה משום כהנים קפדנים שבאותו מקום, שגרשו נשותיהן על נקלה ואין יכולים להחזירן, ותקנו להם גט שהכנתו תאריך זמן שמתוך שוהים בהכנתו תתישב דעתם. ושוב תקנו כן בכל השטרות, כדי שלא לחלק בין גט-אשה לשאר שטרות. והביאו אסמכתאות מן הכתובים לשטר זה.

אפשר שחייבו להשתמש בשטר זה לכהנים, עכ"פ באותו מקום שתקנוהו. ואפשר שלא קבעוהו חובה (עתוס').

שטר מקושר אינו כשר בפחות משלשה עדים, שלא כגט פשוט שכשר בשנים. וכן חתימות העדים מאחוריו ולא מתוכו כבפשוט. ונחלקו אמוראים על מקום החתימה במדויק, כדלהלן. בכתיבת שנות המלך בשטר מקושר, מוסיפים שנה למלכותו, כאילו מלך שנה קודם, שכך מנהג האומה להקדים שנה למלך, ותקנו חכמים לכתוב כן בשטר מקושר, לשנות ככל האפשר מן הפשוט ולעשות בו חילוקים הרבה וחומרות (כדלהלן קסא: וברשב"ם).

לפי דעה אחת צריך לסיים גט מקושר ב'שריר וקיים' [שהרי חתימותיו אינם בתוך השטר], ולדעה אחרת צריך שחתימות עדין כלים בשיטה אחת, משא"כ בגט פשוט, וכדלהלן. נפקותא נוספת: גט פשוט צריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה, מאחר ואין למדים משיטה אחרונה (כדלקמן קסב). משא"כ במקושר (עתוס' קסא. ד"ה וניחוש).

דפים קס — קסא

רעג. שטר מקושר —

א. איה מקום החתימות בו, ומה הדין כשישנה מקומם?

ב. כיצד צריך לעשותו כדי שלא יהא אפשר להוסיף בו דברים או לגרוע?

א-ב. שטר מקושר עדין מאחוריו. ואין חותמים בו מתוכו בסוף השטר, ואף לא מבחוץ כנגד סוף השטר (כדי לשנותו מן הפשוט ככל האפשר. רשב"ם ותוס').

לדברי רב הונא (וכן הלכה. רא"ש), חותמים בין קשר לקשר מבחוץ. וצריך לכתוב בסוף הכתב 'שריר וקיים', לסמן סיום השטר שלא יוכלו להוסיף עליו. כתב 'שריר וקיים' והוסיף דברים ושוב כתב 'שריר וקיים' — פסול. וכן אם יש שם מחיקה ותיקון, באופן שלפי מיקום המחק וגודלו אפשר להסתפק שמא היה כתוב שם 'שריר וקיים' ומחקהו והוסיפו שם דברים — פסול. ואף מחיקה שאין בה חשש זה, צריך לקיימה בשטר [קודם ל'שריר וקיים'], כלומר להזכיר את התיבות שעל המחק.

לרב ירמיה בר אבא, העדים חותמים כנגד הכתב מאחוריו, וחתימתם נעשית בכיוון נגדי מן הכתב [כגון שהיה השטר כתוב לרוחבו, חותמים מאחור לאורכו], ומתחילים כנגד שורה התחתונה, באופן שאם יתנוך מן השטר בתחתיתו, יהא ניכר החיתוך בחתימות העדים שמאחור. [ופרשו רב חסדא ומר זוטרא בדרכים שונות כיצד לעשות זאת; אם ע"י כתיבת 'ראובן בן' בשיטה אחת ו'יעקב' בשיטה אחרת, או אף בלא זה — כאשר העדים כלים בשיטה אחת (ע' בבאורים השונים בתוס').]

לדברי רב ירמיה בר אבא, אין צורך ב'שריר וקיים'. וכן בגט פשוט אין צורך מצד הדין ב'שריר וקיים' עפ"י רשב"ם ותוס'. והרמב"ן צדד בזה אבל מהירושלמי הוכיח שאין צריך. ולהלן (קסב) כתבו התוס' והרא"ש שלפי מה שרגילים עתה לכתוב בכל שטר 'שריר וקיים' — הרי זה מעכב.

דף קסא

רעד. חתימת עדי השטר שמצוין בה שמו הפרטי של העד ללא שם אביו, או שם האב בלבד, או שאר סימונים — מה דינן?

רפח